

ÍNDICE XERAL

Nota preliminar	9
I. VARIACIÓN E MUDANZA LINGÜÍSTICAS.	11
1. VARIACIÓN E ESTANDARIZACIÓN LINGÜÍSTICAS.	13
1.1. Variación e dimensións da variación lingüística. A covariación.	13
1.2. As nocións de lingua e dialecto. Procesos de lingüificación e de dialectalización	15
1.3. Continuidade xeolectal e fronteiras políticas	17
1.4. Estandarización e orientación das variedades lingüísticas cara ao estándar	19
2. A MUDANZA NAS LINGUAS	22
2.1. Aproximación intuitiva á mudanza lingüística	22
2.2. As fases da mudanza lingüística.	26
2.3. Motivacións para a xeración de innovacións lingüísticas	30
2.3.1. Motivacións internas ou sistémicas.	30
2.3.2. Motivacións externas ou extrasistémicas	37
2.4. A difusión das innovacións lingüísticas.	41
2.4.1. Difusión pola estrutura da lingua	41
2.4.2. Difusión pola comunidade dos falantes	50
2.4.2.1. Difusión diatrática.	51
2.4.2.2. Difusión diatópica	57
2.4.2.3. Difusión diafásica	58
2.5. Tipoloxía básica das mudanzas lingüísticas.	60
2.5.1. Mudanzas fonéticas e fonolóxicas	60
2.5.2. Mudanzas morfolóxicas e sintácticas	67
2.5.3. Mudanzas lexicais e semánticas	70

2.6. O estudo da mudanza lingüística	74
2.6.1. O principio de uniformidade e a súa aplicación en lingüística	74
2.6.2. Fontes de estudo da lingüística histórica galega	78
2.6.2.1. Fontes para o estudo do galego medieval (séculos IX-XV).	80
2.6.2.2. Fontes para o estudo do galego medio (séculos XVI-XVIII)	90
2.6.2.3. Fontes para o estudo do galego contemporáneo (séculos XIX-XXI)	96
II. DO LATÍN AO GALEGO MEDIEVAL (SÉCULOS II a. C. - XV d. C.)	101
1. O CONTEXTO SOCIOLINGÜÍSTICO.	103
2. AS VOGAIS TÓNICAS.	110
2.1. Pautas evolutivas das vogais non sometidas a procesos de indución fonética	110
2.2. Os efectos do iode sobre o desenvolvemento das vogais tónicas	121
2.2.1. Iodes heterosilábicos	122
2.2.1.1. Iodes derivados da transformación de hiatos en ditongos crecentes	122
2.2.1.1.1. Grupos [(s)tj] e [(s)kj].	123
2.2.1.1.2. Grupo [dj]	125
2.2.1.1.3. Grupo [gj]	127
2.2.1.1.4. Grupos de consoante labial + [j]	128
2.2.1.1.5. Grupos [rj] e [fj]	130
2.2.1.1.6. Grupo [sj] (sen metátese)	130
2.2.1.1.7. Grupos [lj] e [nj]	131
2.2.1.2. Iodes derivados de síncope vocálica.	134
2.2.2. Iodes homosilábicos	136
2.2.2.1. Procedentes dun posible hiato orixinario	136
2.2.2.2. Derivados de sínopes semiconsonánticas ou consonánticas	137
2.2.2.3. Derivados do debilitamento da consoante oclusiva posnuclear dos grupos consonánticos heterosilábicos	138
2.2.2.3.1. Grupos /kt/ e /kʃ/.	139
2.2.2.3.2. Grupo /ps/.	142
2.2.2.3.3. Grupos /gr/ e /dr/.	142
2.2.2.3.4. Grupo /gm/.	142
2.2.2.3.5. Grupo /gn/.	143
2.2.2.4. Atraídos por metátese á sílaba tónica	143
2.2.2.4.1. Grupo [rj]	143
2.2.2.4.2. Grupo [pj]	146

2.2.2.4.3. Grupos con outras consoantes non palatalizadas	.146
2.2.2.4.4. Grupo [sj]	.147
2.2.3. Recapitulación	.148
2.3. A metafonía nominal galega	.152
2.4. A metafonía inducida por /-i/	.162
2.5. A elevación de /'ε/ e a ditongación goianesa.	.165
2.6. Outras alteracións de /'ɪ/ e de /'e/ do latín vulgar atribuídas a metafonía .172	
2.6.1. No sistema dos demostrativos	.172
2.6.2. Noutros casos	.176
2.7. Inflexións causadas por /-i/ póstónico en voces proparoxítonas.	.177
2.8. Palatalización condicionada de /'a/	.180
2.9. Influxo de /u/ en hiato	.182
2.10. Influxo de /a/ en hiato	.183
2.11. Influxo da consoante nasal situada primariamente na marxe posnuclear da sílaba tónica interna e influxo da resonancia nasal	.185
2.12. Influxo dos grupos consonánticos heterosilábicos /ŋg/, /ŋk/, /ŋɫ/ e /ŋtʃ/.	.192
2.13. Abertura inducida por consoantes líquidas situadas na marxe posnuclear da sílaba	.194
3. AS VOGAIS ÁTONAS	.195
3.1. Posición pretónica inicial	.196
3.2. Posicións pretónica e postónica internas	.205
3.2.1. O acento latino e a síncope vocálica	.207
3.2.2. A síncope da vogal pretónica interna en época románica.	.212
3.2.3. A síncope da vogal postónica interna en época románica.	.218
3.2.4. A síncope de /a/ pretónico e de /a/ postónico internos	.224
3.3. Posición átona final de palabra	.225
3.3.1. /-a/ átono final de palabra	.225
3.3.2. Vogais palatais finais de palabra	.226
3.3.2.1. Resultados de /-i:/ latino	.226
3.3.2.2. Resultados de /-e:/, /-e/ e /-i/ latinos	.228
3.3.2.3. Apócope de /-e/ átono final.	.230
3.3.3. Vogais velares finais de palabra.	.242
4. AS VOGAIS NASAIS	.246
4.1. A xeración de vogais nasais no romance galego.	.246

4.2. A desnasalización vocálica no galego medieval	251
4.2.1. Casos de desnasalización xeneralizada e completa	252
4.2.2. Casos de coexistencia de solucións con e sen desenvolvemento dunha consoante nasal na marxe silábica posnuclear	256
4.2.2.1. Posición interior de palabra	256
4.2.2.2. Posición final de palabra	260
4.2.3. Casos de desenvolvemento xeneralizado dunha consoante nasal velar na marxe silábica posnuclear.	263
4.2.4. Casos de coexistencia de solucións con e sen desenvolvemento dunha consoante nasal na marxe silábica prenuclear.	264
4.2.4.1. Consoante nasal palatal.	264
4.2.4.2. Consoante nasal velar	266
4.2.5. Casos de coexistencia de solucións con e sen xeración do grupo consonántico heterosilábico /ŋ'g/ ou /ŋg/	267
4.2.6. Os resultados das falas do Val do Xalma ou Val do río Ellas	268
4.2.7. A manifestación gráfica da desnasalización vocálica. Mudanza fónica e mudanza gráfica	269
5. OS HIATOS.	272
5.1. Hiatos de vogais homorgánicas	274
5.2. Hiatos de vogais heterorgánicas	276
6. OS DITONGOS	281
6.1. Resultados galegos dos ditongos decrecentes do latín clásico	282
6.1.1. Os ditongos decrecentes no latín antigo	282
6.1.2. O ditongo latino /ai/.	283
6.1.3. O ditongo latino /oi/.	284
6.1.4. O ditongo latino /au/	285
6.2. Ditongos decrecentes de formación secundaria.	289
6.2.1. O ditongo /ei/	289
6.2.1.1. Procedente de /ai/ secundario.	289
6.2.1.2. Non procedente de /ai/ secundario	297
6.2.2. Os ditongos /oi/ e /ui/	298
6.2.3. O ditongo /ou/.	300
7. AS CONSOANTES	304
7.1. O sistema consonántico latino	304
7.1.1. Trazos opositivos e unidades fonolóxicas.	304
7.1.2. Problemas relativos ao inventario de fonemas consonánticos do latín clásico	306

7.1.3. Realización fonética de /f/, /s/, /m/, /n/, /r/ e /l/	.308
7.1.4. Grupos consonánticos, restricións na distribución das consoantes e estrutura da sílaba en latín	.311
7.2. Diferenzas entre o sistema consonántico do latín clásico e o sistema consonántico inicial do galego medieval	.314
7.3. As palatalizacións consonánticas e os procesos de conversión de consoantes oclusivas en africadas e fricativas	.316
7.3.1. O primitivo subsistema de consoantes sibilantes do galego medieval	316
7.3.2. Orixes das consoantes sibilantes do galego medieval	.316
7.3.2.1. Consoantes africadas dentoalveolares	.316
7.3.2.2. Consoantes africadas palatais	.324
7.3.2.2.1. Africada palatal sonora	.324
7.3.2.2.2. Africada palatal xorda	.329
7.3.2.3. Consoantes fricativas prepalatais	.333
7.3.2.3.1. Fricativa prepalatal sonora	.333
7.3.2.3.2. Fricativa prepalatal xorda	.335
7.3.2.4. Consoantes fricativas apicoalveolares	.340
7.3.2.4.1. Fricativa apicoalveolar sonora	.340
7.3.2.4.2. Fricativa apicoalveolar xorda	.341
7.3.3. Desafricación e desonorización no subsistema de consoantes sibilantes	.343
7.3.4. A consoante nasal palatal	.349
7.3.5. A consoante lateral palatal	.352
7.4. Lenición consonántica en posición intervocálica ou entre vogal e consoante líquida.	.355
7.4.1. Abreviación das consoantes longas	.358
7.4.2. Sonorización de consoantes xordas breves	.361
7.4.3. Afrouxamento e desaparición de consoantes sonoras breves	.364
7.4.4. As motivacións da lenición consonántica	.371
7.4.5. O betacismo	.375
7.5. Reforzo e recomposición de ataques silábicos débiles ou difíciles.	.382
7.5.1. A estrutura da sílaba	.382
7.5.2. Ataques silábicos con semiconsoante palatal	.384
7.5.3. Ataques silábicos con semiconsoante velar	.384
7.5.4. Ataques silábicos con consoantes líquidas	.388
7.5.5. Ataques silábicos con consoantes nasais ou fricativas	.390
7.5.6. Ataques silábicos con consoantes oclusivas	.390
7.5.7. Ataques silábicos con grupos consonánticos homosilábicos	.391

7.5.7.1. Ataques silábicos con fricativa apicoalveolar xorda seguida de consoante	391
7.5.7.2. Ataques silábicos con grupos formados por oclusiva ou fricativa labiodental xorda seguidas de consoante líquida	393
7.5.7.3. Ataques silábicos co grupo PS-	395
7.5.8. Hiatos	395
7.6. Debilitación de consoantes situadas na coda silábica	396
7.6.1. O tratamento das consoantes posnucleares en posición interior de palabra.	397
7.6.1.1. Grupos consonánticos con consoante oclusiva na coda silábica	397
7.6.1.1.1. Grupos con /b/ ou /d/	397
7.6.1.1.2. Grupos con /g/	400
7.6.1.1.3. Grupo /pt/	401
7.6.1.1.4. Grupo /ps/	403
7.6.1.1.5. Grupo /kt/	403
7.6.1.1.6. Grupo /kʃ/	406
7.6.1.2. Grupos con consoante fricativa apicoalveolar xorda na coda	412
7.6.1.3. Grupos con consoante nasal na coda	413
7.6.1.4. Grupos con consoante líquida na coda	415
7.6.1.4.1. Grupos con consoante vibrante	415
7.6.1.4.2. Grupos con consoante lateral	416
7.6.2. As consoantes finais de palabra.	417
7.6.2.1. Consoantes oclusivas	418
7.6.2.2. Consoante fricativa apicoalveolar xorda	419
7.6.2.3. Consoantes nasais	420
7.6.2.3.1. Consoante nasal bilabial	420
7.6.2.3.2. Consoante nasal alveolar	422
7.6.2.4. Consoantes líquidas	423
7.6.3. A composición da coda silábica no galego medieval	424

III. O GALEGO MEDIO (SÉCULOS XVI-XVIII) 427

1. O CONTEXTO SOCIOLINGÜÍSTICO. 429

2. A INESTABILIDADE DAS VOGAIS ÁTONAS 434

3. A CULMINACIÓN DO PROCESO DE DESNASALIZACIÓN VOCÁLICA. 445

3.1. Casos de desnasalización xeneralizada e completa 446

3.2. Casos de coexistencia de solucións con e sen desenvolvemento dunha consoante nasal na marxe silábica posnuclear	448
3.2.1. En posición interior de palabra	448
3.2.2. En posición final de palabra	450
3.2.2.1. Resultados das terminacións -ĀNU, -ĀNŌS, -ĀNA(S)	450
3.2.2.2. Resultados das terminacións -ĀNES, -ANĪS, -ĒNES, -ĔNES, -ĪNES, -ŌNES, -ŌNOS, -ŪNES, -ŪNĪS e -ŪNOS	455
3.3. Casos de desenvolvemento xeneralizado dunha consoante nasal velar na marxe silábica posnuclear.	459
3.4. Casos de coexistencia de solucións con e sen desenvolvemento dunha consoante nasal na marxe silábica prenuclear.	460
3.4.1. Consoante nasal palatal	460
3.4.2. Consoante nasal velar	461
3.5. Casos de coexistencia de solucións con e sen xeración do grupo consonántico heterosilábico /ŋ'g/ ou /ŋg/	463
4. OS HIATOS EN POSICIÓN INTERIOR DE PALABRA	464
5. OS DITONGOS DECRECENTES.	466
5.1. Resultados dos grupos latinos -ŮLT-, -ŮCT-, -ŎCT-, -ŎRĪ-, -ŎRĪ-, -ŮRĪ-, -ŮCT- e -ŎCT-	466
5.2. Outras alternancias	470
5.3. Pseudogaleguismos	472
6. AS TRANSFORMACIÓNS DO SUBSISTEMA DE CONSOANTES SIBILANTES	473
6.1. Desafricación, indistinción entre predorsodentais e apicoalveolares e xeración da consoante fricativa interdental xorda	474
6.2. Indistinción entre xordas e sonoras	483
6.2.1. /z/ e /s/.	483
6.2.2. /z/ e /s/.	484
6.2.3. /z/ e /s/.	485
6.3. Despalatalización de /s/.	488
6.4. A desfavorable consideración da consoante /s/ no século XVIII.	489
7. A GHEADA	490
7.1. Os primeiros testemuños da innovación	491
7.2. Teses sobre a orixe da gheada.	498

8. A DESLATERALIZACIÓN DE /k/	506
9. O TRATAMENTO DOS ATAQUES SILÁBICOS.	509
9.1. Grupos consonánticos homosilábicos constituídos por oclusiva ou fricativa labiodental xorda seguidas de líquida	509
9.2. Grupos constituídos por consoante oclusiva velar, semiconsoante velar e /a/ tónico ou átono	513
9.3. Reforzo dos ataques silábicos inicialmente constituídos por semiconsoante velar	515
10. O TRATAMENTO DAS CODAS SILÁBICAS	516
10.1. En posición interior de palabra	516
10.1.1. Grupos consonánticos con consoante oclusiva na coda	516
10.1.1.1. Grupos con /b/	516
10.1.1.2. Grupos con /d/	518
10.1.1.3. Grupos con /g/	518
10.1.1.4. Grupos con /p/	519
10.1.1.5. Grupos con /t/	519
10.1.1.6. Grupos con /k/	519
10.1.2. Outros grupos consonánticos.	523
10.2. En posición final de palabra.	524
10.3. A composición da coda silábica no galego medio	526
IV. O GALEGO CONTEMPORÁNEO (SÉCULOS XIX-XXI).	529
1. O CONTEXTO SOCIOLINGÜÍSTICO.	531
2. AS INNOVACIÓNS NO SISTEMA VOCÁLICO	541
3. CONTINUIDADE E INNOVACIÓN NO SUBSISTEMA DE CONSOANTES SIBILANTES.	549
4. O RETROCESO DA GHEADA	556
5. A CONSOANTE FRICATIVA VELAR XORDA E OUTRAS CONSOANTES FRICATIVAS DE LOCALIZACIÓN POSTERIOR	560
6. SÍNCOPE DE /d/ INTERVOCÁLICO NA TERMINACIÓN <i>-ADO(S)</i>	563
7. DESLATERALIZACIÓN DE /k/ E FORTALECEMENTO DE /i/ INTERVOCÁLICO	564
8. GRUPOS CONSONÁNTICOS HOMOSILÁBICOS	568

8.1. Grupos constituídos por oclusiva ou fricativa labiodental xorda seguidas de líquida	.568
8.2. Outros grupos homosilábicos.	.570
9. GRUPOS CONSONÁNTICOS HETEROSILÁBICOS	.571
9.1. Grupos heterosilábicos con consoante oclusiva na coda en cultismos e estranxeirismos.	.571
9.2. Outros grupos heterosilábicos de cultismos e estranxeirismos	.574
9.3. A composición da coda silábica no galego contemporáneo	.575
10. MODELOS DE ENTOACIÓ CASTELANIZANTE	.578
FONTES DE ESTUDO CITADAS	.579
Galego medieval (e latín vulgar).	.579
Galego medio	.584
Galego contemporáneo	.588
BIBLIOGRAFÍA	.593
ABREVIATURAS UTILIZADAS	.619
ÍNDICE DE TÁBOAS.	.621
ÍNDICE DE PALABRAS E VOCES ONOMÁSTICAS GALEGAS, PORTUGUESAS E ASTURIANAS	.623